

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка

Навчально-науковий інститут психології та соціальної роботи

Кафедра загальної, вікової та соціальної психології

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «магістр»

на тему

**«ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ОСІБ З РІЗНИМ
РІВНЕМ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ»**

Виконала:

магістрантка II курсу, 61 групи

спеціальності 053 «Психологія»

Брюховецька Ніна Миколаївна

Науковий керівник:

доктор психологічних наук, доцент

О.Ю.Дроздов

Науковий консультант:

кандидат психологічних наук, доцент

А.Г.Скок

Захищено з оцінкою _____

Голова ЕК _____:

Студент (ка) _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Науковий керівник _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Рецензент _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри

загальної, вікової та соціальної психології

протокол № _____ від « ____ » _____ 2022 року.

Студент (ка) допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ І ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ В ПРАЦЯХ ЗАРУБІЖНИХ І ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ	
1.1 Сутність і поняття ціннісних орієнтацій.....	5
1.2 Характеристика толерантності особистості, зокрема толерантності до невизначеності.....	10
1.3 Особливості взаємозв'язку ціннісних орієнтацій і толерантності до невизначеності.....	15
Висновки до першого розділу.....	17
 РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	
2.1 Методи та методики дослідження.....	19
2.2. Характеристика вибірки та процедури дослідження.....	21
2.3. Аналіз результатів емпіричного дослідження	22
Висновки до другого розділу.....	40
ВИСНОВКИ.....	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	44

ВСТУП

Актуальність дослідження. Особистісні цінності складають фундамент суб'єктної регуляції життєдіяльності людини. Толерантність особистості взаємопов'язана з ціннісними орієнтаціями. Категорія невизначеності за останній рік вийшла на передній план нашого життя пронизуючи практично всі його сторони. Актуальність проблем невизначеності складно переоцінити в зв'язку з поточною глобальною ситуацією, викликаною військовою агресією (військовим конфліктом), яка характеризується дуже високим рівнем невизначеності. Загроза життю, знаходження в стані хронічного стресу, повна зміна картини безпеки фізичної та економічної, кидає серйозний виклик психіці людини, її здатності протидіяти серйозним випробуванням, адаптуватися до нових умов. Відношення людини до невизначеності стає важливим фактором його можливості стати суб'єктом свого життя. Однак відношення особистості до невизначеності досліджені недостатньо. Ціллю дослідження стало виявлення спектру цінностей, які є основою і ресурсом толерантності особистості до невизначеності осіб зрілого віку які знаходяться в умовах військового конфлікту. Можливо припустити, що спектр цінностей, підкреслюючи важливість готовності до змін, незалежності, новим враженням, може являтися основою толерантності до невизначеності. Позитивне відношення до невизначеності, дає можливість для реалізації цих цінностей. При цьому висока важливість цінностей збереження може призвести до більш обережного і боязкого відношення до невизначеності. Існують теоретичні основи для припущення, що толерантність до невизначеності спирається на певні цінності, при цьому відсутні підтвердження цьому. Потрібно з'ясувати, які саме цінності визначають конструктивне і позитивне відношення сучасної людини до невизначеності, яке їх місце в загальній структурі ієрархії особистісних цінностей. Також можливо припустити, що спектр цінностей

підкреслюючи важливість незалежності, готовності до змін і нових вражень, може бути основою для високих показників толерантності до невизначеності.

Метою дослідження є вивчення зв'язку ціннісних орієнтацій та феномену толерантності до невизначеності.

Об'єктом дослідження виступає феномен ціннісних орієнтацій.

Предметом дослідження є особливості ціннісних орієнтацій серед осіб з різним рівнем толерантності до невизначеності.

Згідно з поставленою метою було визначено основні **завдання дослідження**:

1. Дослідити зміст поняття ціннісна орієнтація, виявити розглянути структуру ціннісних орієнтацій;
2. Дослідити структуру толерантності та толерантності до невизначеності, проаналізувати її основні компоненти;
3. Описати особливості взаємозв'язку ціннісних орієнтацій та толерантності до невизначеності.
4. Організація та проведення емпіричного дослідження особливостей ціннісних орієнтацій осіб з різним рівнем толерантності до невизначеності.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали концепція ціннісних орієнтацій Ш.Шварца та положення С. Баднера стосовно толерантності до невизначеності.

Для досягнення мети і реалізації завдань дослідження було використано комплекс **методів**: теоретичні (метод аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення), емпіричні (тестування), методи первинного статистичного аналізу.

Структура роботи зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, теоретичного й емпіричного розділів, висновків, списку використаних джерел (30 найменувань). Загальний обсяг роботи складає 46 сторінок.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ
ОСОБЛИВОСТЕЙ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
І ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ
В ПРАЦЯХ ЗАРУБІЖНИХ І ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ

1.1. Сутність і поняття ціннісних орієнтацій

Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону напрямку особистості і складає основу її відносин до оточуючого світу, до інших людей, до себе самого, основу світогляду, основу життєвої концепції. Ціннісні орієнтації представляють собою загально людські принципи згідно з якими будується поведінка індивіда в різних життєвих ситуаціях. Ціннісні орієнтації можна визначити як фундамент, що визначає якість життя.

Визначення ціннісних орієнтацій дозволяє виявити індивідуальну і групову направленість на ті чи інші загально людські цінності, цілі і засоби життєдіяльності, визначити ступінь їх значущості для людини та загальну установку на певний тип поведінки. При вивченні характеристик суспільства, окремих соціальних груп, культури використовується термін «цінність». При вивченні окремих індивідів вживають як поняття ціннісна орієнтація, так і поняття цінність. Під ціннісними орієнтаціями розуміється відображення в свідомості людини цінностей, що визнані нею в якості стратегічних життєвих цілей та загальних світоглядних орієнтирів.

Ціннісні орієнтації – це інтериоризовані особистістю цінності соціальних груп. Тож виправдано можна говорити про цінності особистості як її ціннісні орієнтації. Зазвичай цінності і ціннісні орієнтації розглядаються як індивідуальні форми репрезентації суспільних, культурних, групових цінностей. Ціннісні орієнтації представляють собою основні форми функціонування цінностей на рівні особистості. Цінності існують як

багаторівнева система, якій є найвищі цінності-цілі, і другорядні цінності-засоби. Цінності особистості створюють систему ціннісних орієнтацій, тобто систему найважливіших якостей особистості. Ці ціннісні орієнтації визначають деяку основу свідомості і поведінку особистості, вони зумовлюють її розвиток і формування.

Л.Колберг займаючись розвитком індивіда, досліджував стадії морального розвитку особистості і поєднував їх зі стадіями розумового розвитку [8].

П.М. Якобсон виокремлюючи психологічні аспекти дозрівання особистості та досліджуючи критерії її соціальної зрілості відмічає важливу роль зсувів в ядрі особистості зв'язаних з відкриттям та засвоєнням цінностей норм вимог та правил суспільства [25].

А.Г Здравомислов визначає ціннісні орієнтації особистості, як вісь свідомості, «що забезпечує стійкість особистості, виражену в направленості потреб і інтересів. В силу цього ціннісні орієнтації виступають головним фактором, що регулює, детермінує мотивацію особистості. Система ціннісних орієнтацій утворює направленість особистості, регулює діяльність [9].

За думкою В.А. Ядова, система цінностей дозволяє прогнозувати загальну направленість поведінки. Разом з тим ступінь збігу цінностей і реальної поведінки може вагатися, тож ціннісні орієнтації не завжди безпосередньо керують поведінкою і вчинками [25].

А. Маслоу притримувався погляду, та вважав цінності настільки ж значущими для особистості як і фізіологічні потреби. «Вони можуть розглядатися як дефіцит, якій потрібно оптимально ліквідувати за допомогою оточуючого світу, щоб запобігти хвороби або суб'єктивно поганого самопочуття» [19,с.190].

«Фундаментальні потреби, або фундаментальні цінності можуть розглядатися як цілі і як сходи драбини, що веде до єдиної кінцевої цілі», до

самоактуалізації. Ці потреби, або цінності «зв'язані між собою ієрархічно і еволюційно», займаючи місця згідно своєї сили та важливості [19,с.191]. Вибір найвищих цінностей людиною визначений самою його природою, а не божественним початком або чимось іншим, що знаходиться за кордоном людської сутності. При наявності вільного вибору людина сама «інстинктивно обирає істину, а не брехню, добро, а не зло» [19,с.209].

Розроблена М. Рокичем методика, заснована на прямому ранжируванні списку цінностей.

М. Рокич розрізняє два класи цінностей:

1. Термінальні – переконання в тому, що кінцева ціль індивідуального існування складається з того, щоб до неї прагнути. Стимульний матеріал представлений з 18 цінностей.
2. Інструментальні – переконання в тому, що якийсь образ дій, або властивість особистості є переважним в будь якій ситуації. Стимульний матеріал також представлений набором з 18 цінностей.

На розвиток та формування ціннісних орієнтації особистості впливає цілий ряд зовнішніх та внутрішніх факторів. До зовнішніх факторів можна віднести елементи мікросередовища (групи членства, референтні групи та їх цінності) та макросередовища (традиційна система загальнолюдських цінностей, соціальних ролей, засоби мас-медіа, соціальні інститути тощо). До внутрішніх факторів можна віднести вік, стать, особливості темпераменту, задатки, здібності, провідні внутрішньо суб'єктні потреби, рівень розвитку самосвідомості.

Як відмічає Д.А. Леонтьєв, індивідуальна ієрархія цінностей, як правило представляє собою послідовність, достатньо добре розмежованих «блоків». Він наводить можливі групування цінностей, об'єднані в блоки по різним підставам що представляє собою свого роду полярні ціннісні системи. Зокрема, серед термінальних цінностей протиставляються:

1. Конкретні життєві цінності (здоров'я, робота, друзі, сімейне життя), абстрактні цінності (свобода, творчість, пізнання, розвиток).

2. Цінності професійної самореалізації (активна діяльна позиція, продуктивне життя, цікава робота). Цінності особистого життя (кохання, наявність друзів, сімейне життя, розваги).

3. Індивідуальні цінності (впевненість в собі, матеріально забезпечене життя, свобода, творчість, здоров'я, активне життя). Цінності міжособистісних взаємовідносин (щастя інших, щасливе сімейне життя, наявність друзів).

4. Активні цінності (свобода, продуктивне життя, цікава робота. Пасивні цінності (краса природи і мистецтва, впевненість в собі, пізнання, життєва мудрість).

Серед інструментальних цінностей Д.А.Леонтьєв виділяє наступні дихотомії:

1. Етнічні цінності (чесність, нетерпимість до недоліків) - цінності міжособистісного спілкування (вихованість, життєрадісність, чуйність). Цінність професійної самореалізації (відповідальність, ефективність у справах, стійка воля, старанність).

2. Індивідуалістичні цінності (високі запити, незалежність, стійка воля), конформістські цінності (старанність, самоконтроль, відповідальність). Альтруїстичні цінності (терпимість, чуйність, широта поглядів).

3. Цінності самоствердження (високі запити, незалежність, непримирність, сміливість, стійка воля).

4. Інтелектуальні цінності (освіченість, раціоналізм, самоконтроль). Цінності безпосередньо емоційного світовідчуття (життєрадісність, чесність, чуйність).

Також можемо зазначити, що Д.А. Леонтьєв виділяє три форми існування цінностей: суспільні ідеали, предметне втілення цих ідеалів в діяннях, або творах конкретних людей та мотиваційні структури особистості

«моделі належного», що спонукають її до предметного втілення в своїй поведінці, діяльності громадських ціннісних ідеалів [16].

Ш. Шварц розвинув новий теоретичний та методологічний підхід по вивченню цінностей. Ш. Шварц виходив з того, що найбільш суттєвий змістовний аспект, що лежить в основі відмінностей між цінностями, є типом мотиваційних цілей, що вони висловлюють. Тому він згрупував окремі цінності у типи цінностей відповідно до спільності їх цілей.

В основі методики вивчення індивідуальних цінностей, що він розробив, лежать:

- концепція М. Рокича про існування термінальних та інструментальних цінностей;
- концепція Ш. Шварца про мотиваційну мету ціннісних орієнтацій та універсальності базових людських цінностей.

Узагальнюючи визначення цінностей багатьох зарубіжних теоретиків, Шварц та Білські виділяють такі основні їх характеристики [30].

1. Цінності - це переконання (думки). Але це не об'єктивні, холодні ідеї. Навпаки, коли цінності активуються, вони поєднуються з почуттям та фарбуються їм.

2. Цінності - бажані людиною цілі (наприклад, рівність) та образ поведінки, що сприяє досягненню цих цілей (наприклад, чесність, схильність до допомоги).

3. Цінності не обмежені певними діями та ситуаціями. Послух, наприклад, стосується роботи або школи, спорту чи бізнесу, сім'ї, друзів чи сторонніх людей.

4. Цінності виступають як стандарти, які керують вибором або оцінкою вчинків, людей, подій.

5. Цінності впорядковані за важливістю щодо один одного. Упорядкований набір цінностей формує систему ціннісних пріоритетів. Різні

культури та особистості можуть бути охарактеризовані системою їх ціннісних пріоритетів.

Проаналізувавши велику кількість класифікацій і підходів до вивчення ціннісних орієнтацій, можемо зауважити що визначення ціннісних орієнтацій починається зі спроб співвіднести їх з іншими поняттями, однак в кожному теоретичному підході ми бачимо фіксований набір цінностей що структурується шляхом вибору особистістю кожної з них.

1.2. Характеристика толерантності особистості, зокрема толерантності до невизначеності

Категорія невизначеності за останній рік вийшла на передній план нашого життя пронизуючи практично всі його сторони. Актуальність проблем невизначеності складно переоцінити в зв'язку з поточною глобальною ситуацією, викликаною військовою військовим конфліктом, яка характеризується дуже високим рівнем невизначеності. Загроза життю, знаходження в стані хронічного стресу, повна зміна картини безпеки фізичної та економічної, кидає серйозний виклик психіці людини, її здатності протидіяти серйозним випробуванням, адаптуватися до нових умов. Розуміння світу як стійкого, передбачуваного, керованого все більше змінюється відчуттям його непередбачуваності. Головною невід'ємною його характеристикою є невизначеність. Невизначеність, в соціальних науках пов'язана з ідеями постмодернізму про безліч точок зору на реальність множини істин. Це бентежить и викликає прагнення захиститися від невизначеності. Потреба людей в визначеності картини світу сильніша ніж потреба істинності, або хоча б правдоподібності картини світу. Уникнення складності, невизначеності в сучасному світі може набувати різні форми від релігійного фанатизму і до бентежних розладів та залежностей. Не дивно, що

проблема ставлення до невизначеності і індивідуальних відмінностей в засобах контролю з нею стає все більш актуальною.

Людина, що толерантна до невизначеності, здатна продуктивно діяти в незнайомій обстановці та при нестачі інформації, часто бере на себе відповідальність без сумніву та страху невдачі. В незвичній ситуації така людина бачить можливості розвитку, прояву своїх здібностей або навичок.

Людина, інтолерантна до невизначеності, скоріше схильна сприймати ситуацію невизначеності як ту що несе загрозу, ніж ту що дає нові можливості.

Д. Канеман «Наш розум - чудова пояснювальна машина, яка здатна знайти зміст майже в чому завгодно, витлумачити будь-який феномен, але зовсім не в змозі прийняти думку про непередбачуваність» [13].

У психологічних дослідженнях останніх трьох десятиліть проблема невизначеності обговорюється досить регулярно в різних контекстах, перетворюючись у кілька схожих термінів, але які не збігаються між собою, що пов'язані з неоднозначністю, складністю, невизначеністю, непередбачуваністю.

Майбутнє – це те, чого поки не має и не було, ми не можемо точно знати, що буде в майбутньому, однак завжди щось очікуємо, звичайно з високим ступенем суб'єктивної визначеності. Тим не менш завжди є шанс, що наші сподівання будуть невинуватені, порушені, вони не мають відповідати очікуванням.

Одним з головних компонентів багатьох невротичних проблем є зайві жорсткі очікування, надмірна ступінь суб'єктивної визначеності, яка переважає об'єктивну передбачуваність. С тою чи іншою ступеню впевненості можливо щось прогнозувати, очікувати, планувати, однак передбачуваність майбутнього, в тому числі особистих дій, завжди, м'яко кажучи, неповна. Це викликає в людей, великі проблеми, тому що вони не хочуть примиритися з непередбачуваністю майбутнього, це породжує

специфічну форму психічного захисту: впевнене «знання того, що буде». Визнання того, що майбутнє не визначено, породжує тривогу. Однак тривога - це дуже важливе придбання людини, це інструмент взаємодії з майбутнім.

Тривога показує людині, що перед нею щось, що вона не може передбачити. Якщо людина не буде звертати увагу на сигнали тривоги, буде боротися зі звичайною нормальною тривогою, намагатися витіснити її з життя, то вона все одно повернеться, тільки ще в більш великому вигляді, та перейде в клінічну, патологічну тривогу. У руслі екзистенціальної філософії та психології тривога яка витікає з непередбачуваності майбутнього, давно описана як невід'ємний атрибут людського існування. Всі люди смертні і не знають що буде далі, відомо тільки те що життя має свій кінець, але невідомо де і при яких обставинах прийде завершення життя. В результаті непередбачуваності майбутнього виникає природне людське переживання тривоги, яке з життя не усунути. З нею не потрібно боротися, з нею потрібно примиритися, вести діалог, включати її в життя, тому що тривога допомагає розрізнити реальність від ілюзії. Суть екзистенціального світогляду складається у відношенні дожиття як до тотальної невизначеності єдиним джерелом внесення в котру визначеності виступає сам суб'єкт, при умові, що він не рахує свою картину світу апріорі істиною та вступає в діалог зі світом та іншими людьми для верифікації цієї картини.

Сучасний французький політичний філософ Ален Бадью вводить дуже важливе поняття «готовність до події» як особливість стратегії людини, яка готова до ситуації невизначеності. «Бути готовим до події» – означає бути в суб'єктивному розташуванні, що дозволяє признати нову можливість. Бути готовим до події – означає бути в такому стані духа, в котрому порядок світу, пануючі сили не володіють абсолютним контролем над можливостями» [2, с.20-21].

Звідси витікає, що невизначеність, крім неприємних емоцій, містить в собі важливий, позитивний потенціал для людини, який може, виробивши в

собі адекватну позицію по відношенню до невизначеності, відчутти властиві їй позитивні можливості. Готовність до події представляє собою, по суті, готовність до невизначеності, або готовність до вибору.

Більшість людей до невизначеності відносяться скоріш негативно. Клінічний аналіз проблеми суб'єктивної невизначеності дозволив описати п'ять типів її переживання, з котрих чотири носять негативний характер [23,с.44-46]:

Перший тип - всепоглинаючий негативний афект, зміст якого складає нестерпна тривога. Максимальна міра суб'єктивної невизначеності, неясність, розмитість, безформність, безладність викликають до життя параноїдальні і фантазійні репрезентації чужості, ворожості, розщеплення зовнішнього та внутрішнього іншого, що загрожує психічному виживанню в цілісності Я.

Другий тип - теж негативні емоційні стани, але домінує більш легка феноменологія: двозначність, амбівалентність, багатозначність, непередбачуваність, суперечливість, заплутаність, складність. Страх новизни веде до надання перевазі простоті, впорядкованості, звичайності, рутинності, обмеженості та передбачуваності в якості захисту очікуваної катастрофічності нового, не прогнозованості майбутнього та «необжитих просторів невідомості» [23,с.45].

Третій тип - характеризується повною непереносимістю невизначеності як ситуації відсутності доступу до внутрішніх ресурсів Я. Людина розгублена, не розуміє, що їй робити. Результатом є крайня залежність від соціального оточення, конформізм, відмова від власної системи еталонів, підпорядкування авторитету, режиму, владі, нівелювання власного Я.

Четвертий тип – маніакальна проекція, оп'яніння, трансгресія і хаос, відсутність всіх і всіляких кордонів, будь-яких стримуючих нормативів і правил по нарцистично - перфекціонистському типу.

Останній п'ятий тип - це переживання, забарвлені позитивним емоційним тоном: цікавість, пошукова над ситуативна активність, гра фантазії, породження нових смислів, радість. Азарт, зв'язані з задоволенням дослідження і інсайти, що призводять до творчого та осмисленого перетворення ситуації невизначеності. Є.Т. Соколова пише, що «відома толерантність до невизначеності і переносимість амбівалентності можуть свідчити про досягнення індивідуальної зрілості, константності і цілісності Я, здатного справлятися з тривогами» [23,с.47]. «Кращим способом подолання невизначеності є визнання її існування» [23,с.30].

Феномен толерантності до невизначеності зарубіжними дослідниками вивчається достатньо давно. В процесі дослідження фокус змінювався, а точніше розділювався на два окремих напрямки: одні дослідники розглядали толерантність до невизначеності як особистісну рису (диспозиційний напрямок), інші вивчали даний феномен як когнективну характеристику особистості (перцептивний напрямок) підкреслюючи ситуаційну специфічність її прояву [17].

Початок дослідження феномену толерантності до невизначеності поклала Е. Френкель-Брунсвік своїй публікації 1948 року вводить поняття толерантності і інтолерантності до невизначеності, визначаючи толерантність до невизначеності як емоційну і перцептивну складову особистості [28].

Докладне розкриття феномена вона проводила через характеристику інтолерантної особистості, яка включає спротив усуненню мінливих подразників, стимулів; швидке прийняття рішень і прагнення триматися одного рішення в неоднозначній ситуації; унеможливлення допустити можливість наявності гарних і поганих якостей одночасно в одній і тій же людині; чорно-білий погляд на життя; прагнення до визначеності; замкнутість по відношенню до незнайомих стимулів. Е. Френкель-Брунсвік приходить до висновку, що характеристика толерантності до невизначеності глибоко вплетена в особистість, в її базові переконання, уявлення про світ, вона впливає на прийняття рішень, поведінкові стратегії.

В свою чергу, С. Баднер у своїй праці від 1962 р. також розглядає феномен толерантності до невизначеності як стійку рису особистості. Автор визначив толерантність до невизначеності як рису характеру, що схильна «сприймати невизначені ситуації як бажані», а інтолерантність – особистісну рису, що виражається як «тенденція інтерпретувати неоднозначні ситуації як джерело загрози» [27].

Р. Дж. Халман у рамках перцептивного підходу, запропонував зв'язати характеристику толерантності до невизначеності з особливостями ситуативного сприйняття ситуації. Згідно Р.Дж. Халман, толерантність до невизначеності можна визначити як готовність приймати фрустрацію в ситуації невизначеності, впоратися з напругою. Що виникає в умовах суперечливості інформації. [29].

Поряд з перцептивним і диспозиційним підходами паралельно здійснювались дослідження, які присвячені розробці діагностичного інструментарію для вивчення толерантності до невизначеності, кореляційні дослідження, як приклад зв'язок толерантності до невизначеності і локусу контролю, креативності, навченості та іншими особистісними характеристиками [10].

1.3. Особливості взаємозв'язку ціннісних орієнтацій і толерантності до невизначеності

Толерантність до невизначеності як психологічний феномен і характеристика людини грає велику роль в збереженні внутрішньої цілісності, в стабільності розвитку в ефективності взаємовідносин з навколишнім середовищем. Невизначеність складне випробування для людини, вона може викликати відчуття неприйняття, розгубленості та в деяких випадках призводити до серйозного стресу. Рівень толерантності до

невизначеності відображає здатність людини адаптуватися в кризових ситуаціях, пристосовуватися до умов які постійно змінюються.

З іншої сторони, джерелом ресурсів для внутрішньої стабілізації та подолання стану фрустрації від непередбачуваності зовнішньої ситуації, виступають ціннісні орієнтації. Вони представляють собою основу регуляції життя і діяльності людини в умовах високої швидкості змін і невизначеності.

Ціннісні основи толерантності до невизначеності вивчаються в ряді сучасних праць.

В роботі М. Р. Плотницької, толерантність до невизначеності вивчається в якості фактору формування образу світу особистості. Автору вдалося диференціювати різницю по ціннісним основам у толерантних і не толерантних до невизначеності респондентів. Виявилось що толерантні до невизначеності респонденти спираються на такі цінності як впевненість в собі, свобода активне та діяльне життя, наряду з переконанням контролю, керування подіями та справедливістю світу. Ціннісними основами інтолерантних до невизначеності виступає кохання, духовне та фізичне єднання з близькими людьми, краса природи та мистецтва [20].

В праці А.Б Саліхової вивчається реалізація особистих цінностей при різному рівні толерантності до невизначеності. Дослідження показало, що «при високій толерантності до невизначеності ціннісна реалізація вище, тоді як низька толерантність до невизначеності з'єднана з високою бар'єрністю особистісних цінностей [22].

Автор приходить до значущих висновків, аналізує отримані результати в контексті уявлень про екзистенціальні цикли взаємодії людини зі світом, що з'єднані з його відкритістю або закритістю до змін, по Д.А. Леонтьєву. З однієї сторони, реалізація цінностей відповідає фазі змістовної замкнутості, коли життєвий простір є чітко відокремленим та у високій мірі визначений. В зв'язку з цим автор робить висновок, що «саме висока ступінь передбачуваності і визначеності життєвого простору дозволяє справлятися з

ситуаціями невизначеності: стабільність і стійкість життєвого світу дає людині ресурси для високого ступіню толерантності до невизначеності в окремих життєвих ситуаціях» [22].

Напроти висока бар'єрність особистісних цінностей з'єднана з фазою екзистенціальної відкритості, коли людина в пошуку змістів на які вона може схилитися і відповідно внутрішній життєвий простір не визначений. В такому випадку «ресурси стійкості» не дуже великі, що проявляються в низькій толерантності до невизначеності у відношенні до життєвих ситуацій» [22].

Висновки до першого розділу

Цінності це матеріальні, соціальні об'єкти, духовна діяльність людини та її результати, загально важливі для особистості, соціальної спільності, суспільства в цілому. Схвалені та такі що розділяються більшістю людей уявлення про добро, обов'язок, справедливість, патріотизм. Ціннісні орієнтації - це вибіркове відношення людини до матеріальних і духовних цінностей, вподобань, переконань, що відображається в поведінці та свідомості людини, засіб диференціації людини об'єктів по їх значущості. Ціннісні орієнтації відокремлюють суттєво важливо для людини і не важливе, та стають важливим фактом що зумовлює мотиви і вчинки особистості. Ціннісні орієнтації є вирішальним фактором розвитку особистості.

Рівень толерантності до невизначеності відображає здатність людини адаптуватися в кризових ситуаціях, пристосовуватися до умов які постійно змінюються. Джерелом ресурсів для внутрішньої стабілізації та подолання стану фрустрації від непередбачуваності зовнішньої ситуації, виступають

ціннісні орієнтації. Вони представляють собою основу регуляції життя і діяльності людини в умовах високої швидкості змін і невизначеності.

РОЗДІЛ 2.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

2.1 Методи та методики дослідження

Метою нашого дослідження став емпіричний аналіз особливостей ціннісних орієнтацій осіб з різним рівнем толерантності до невизначеності .

З метою проведення емпіричного дослідження особливостей ціннісних орієнтацій осіб з різним рівнем толерантності до невизначеності нами було обрано такі методики: методика Ш. Шварца «Особливості ціннісних орієнтацій» ; Методика С. Баднера «Толерантність до невизначеності».

Методика для вивчення особливостей ціннісних орієнтацій (Ш.Шварца) [12]

За психодіагностичний інструментрій дослідження цінностей нами взята методика Ш. Шварца. Опитувальний лист з відповідями складається з двох частин огляд цінностей та профіль особистості. У ньому вказані номери пунктів обох частин опитувальника, відповідних кожному типу особистісних цінностей. Після чого виводиться середній бал за типом цінності, що свідчить про рівень її значимості. Пояснимо, що цей тест вимірює загальний рівень значущості наступних десяти типів цінностей: влада, досягнення, гедонізм, стимуляція, самостійність, універсалізм, доброта, традиції, конформізм, безпека. Враховувалося, що структура психологічного тесту особистісних цінностей складається із двох частин.

У першій частині «Огляд цінностей» ми вивчали нормативні ідеали, цінності особистості на рівні переконань, їх компоненти. Вона представлена двома списками слів, що характеризують у сумі 57 цінностей. У першому

списку містяться термінальні цінності. У другому списку містяться інструментальні цінності.

Кожному випробуваному пропонувалося оцінити ступінь важливості кожної цінності як керівного принципу його життя за оцінною шкалою від -1 до +7.

Чим вищий бал у діапазоні -1,0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, тим більш важливою видається йому ця цінність. При обробці результатів опитувальника «Огляд цінностей» (Рівень нормативних ідеалів) результати за списками 1 та 2 підсумовуються.

У другій частині тесту «Профіль особистості» нами досліджувалися цінності на рівні поведінки, індивідуальних пріоритетів, які у соціумі. У ній наводиться список з 40 характеристик людини, які відповідають одному з 10 типів цінностей. Учасникам дослідження давалася психологічна установка, в якій їм пропонувалося оцінити, якою мірою описані в опитувальнику варіанти якостей відповідають самим випробуваним. Перед підрахунком результатів опитувальника «Профіль особистості» необхідно було перевести шкалу опитувальника в бали.

Методика визначення рівня толерантності до невизначеності (С.Баднера) [3]

Методика визначення толерантності до невизначеності (С.Баднера) була використана для виявлення рівня толерантності до невизначеності. Чим вище набрана кількість балів тим більше людина інтолерантна до невизначеності. Якщо людина інтолерантна до невизначеності, це означає що вона схильна сприймати незвичні та складні ситуації скоріше як ті що несуть загрозу, ніж ті що дають нові можливості. Нестача інформації або її двозначність приносять такій людині дискомфорт. Інтollerантні до невизначеності люди краще себе відчують у звичній, знайомій обстановці та віддають перевагу чітким формулюванням, ясні цілі та прості завдання. Толерантність до невизначеності це особистісна риса, що визначає

відношення індивіда до неоднозначності, до невизначених турбуючи ситуацій незалежно від емоційного знаку цієї невизначеності. Особистість толерантна до невизначеності, розглядає будь яку невизначену ситуацію як можливість вибору, розвитку, отримання нового досвіду, не відчує деструктивну тривогу в невизначених ситуаціях, здатна активно і продуктивно діяти в них. Особистість інтолерантна до невизначеності, має високий рівень тривожності в ситуаціях невизначеності або навіть загрози її виникнення, навіть якщо ця невизначеність означає розвиток та позитивні зміни в майбутньому. Інтollerантні до невизначеності особистості схильні до жорсткої регламентації всіх сфер життя, в тому числі відносин і систем здобутку досвіду. Таким чином, якщо людина толерантна до невизначеності, вона життєстійка. А інтолерантна до невизначеності – ригідна.

Чим вища сума балів що набрані по всіх 16 пунктам, тим більше людина інтолерантна до невизначеності. Підрахунок суми балів по окремим субшкалам дозволяє визначити основне джерело інтолерантності до невизначеності. Новизну проблеми, її складність або нерозв'язність.

Учасникам дослідження було запропоновано відповісти на 16 тверджень.

Інструкція: «Шановний(а) пане (пані!) Цей опитувальник містить твердження, що відображають уявлення чи думки різних людей. Прочитайте уважно кожне твердження, і вирішіть, наскільки ви згодні чи не згодні з ним. У кожному випадку відзначте ту відповідь, яка найкраще відображає вашу думку. Пам'ятайте, що немає правильних і неправильних відповідей, ви висловлюєте вашу особисту думку та властивий вам стан».

2.2 Характеристика вибірки та процедури дослідження.

Вибіркова сукупність нашого дослідження склала 43 особи. Група опитаних осіб не рівнозначна за статтю, в дослідженні приймала участь

більшість осіб жіночої статі ніж чоловічої, тож зробити вибірку за статтю було не доцільно. Всі опитані зрілого віку, від 30-50 років, всі учасники дослідження мають високий рівень освіти та стаж трудової діяльності. Всі опитані проживають в Україні в різних містах (Київ, Чернігів) та перебувають в умовах військового конфлікту.

Емпіричне дослідження особливостей ціннісних орієнтацій осіб з різним рівнем толерантності до невизначеності проводилося у чотири етапи.

На першому етапі була сформована вибіркова сукупність дослідження.

На другому етапі дослідження було діагностовано особливості ціннісних орієнтацій учасників дослідження за допомогою методики Ш. Шварца.

На третьому етапі дослідження ми провели діагностику рівня толерантності до невизначеності за допомогою методики С.Баднера.

На четвертому етапі дослідження ми умовно розділи на учасників дослідження на дві групи, осіб з високим та осіб середнім рівнем толерантності до невизначеності. Виконали порівняльний аналіз за типом цінностей та рівнем толерантності до невизначеності.

Обробка емпіричних даних здійснювалась за допомогою первинної математичної статистики.

2.3 Аналіз отриманих результатів дослідження

При аналізі і інтерпретації результатів опитувальника Ціннісних орієнтацій Шварца діагностуються два різних типа цінностей:

1. Нормативні ідеали, цінності особистості на рівні переконань, а також структура цінностей що найбільше впливає на всю особистість, але не завжди та, що проявляється в реальній соціальній поведінці.

2. Цінності на рівні поведінки, тобто індивідуальні пріоритети, що найбільш частіше проявляються в соціальній поведінці особистості.

В рисунку 2.1 представлені середні значення отримане в результаті нашого дослідження.

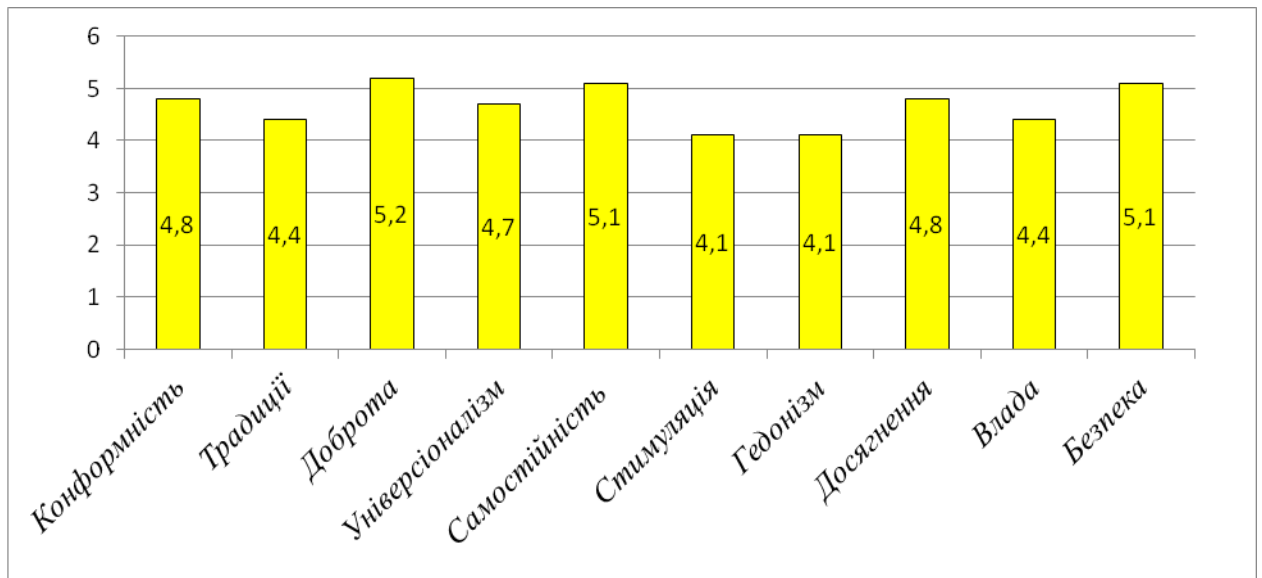

Рис. 2.1 Середні значення нормативних ідеалів

Люди які надають перевагу цінності «безпека» прикладають максимальні зусилля, щоб уникнути ризикованих, загрозливих та нестабільних ситуацій. Цінність «самостійність», виступає важливим показником сформованості особистості, та є складною інтегративною якістю особистості, що визначається умінням свідомо керувати своєю поведінкою, практичною діяльністю, відповідно до власних поглядів і переконань, долати перешкоди на шляху до реалізації обраної програми життєдіяльності. Метою цінності «самостійність» є свобода думки і дії. В основі цінності «доброта» лежить доброчинність, для таких людей важливо забезпечення добра найближчих людей. «конформізм» базується на стриманні дій прагнень які можуть зашкодити іншим та не відповідають соціальним очікуванням.

На рисунку 2.2 представлене середні значення отримане в результаті нашого дослідження індивідуальних пріоритетів особистості.

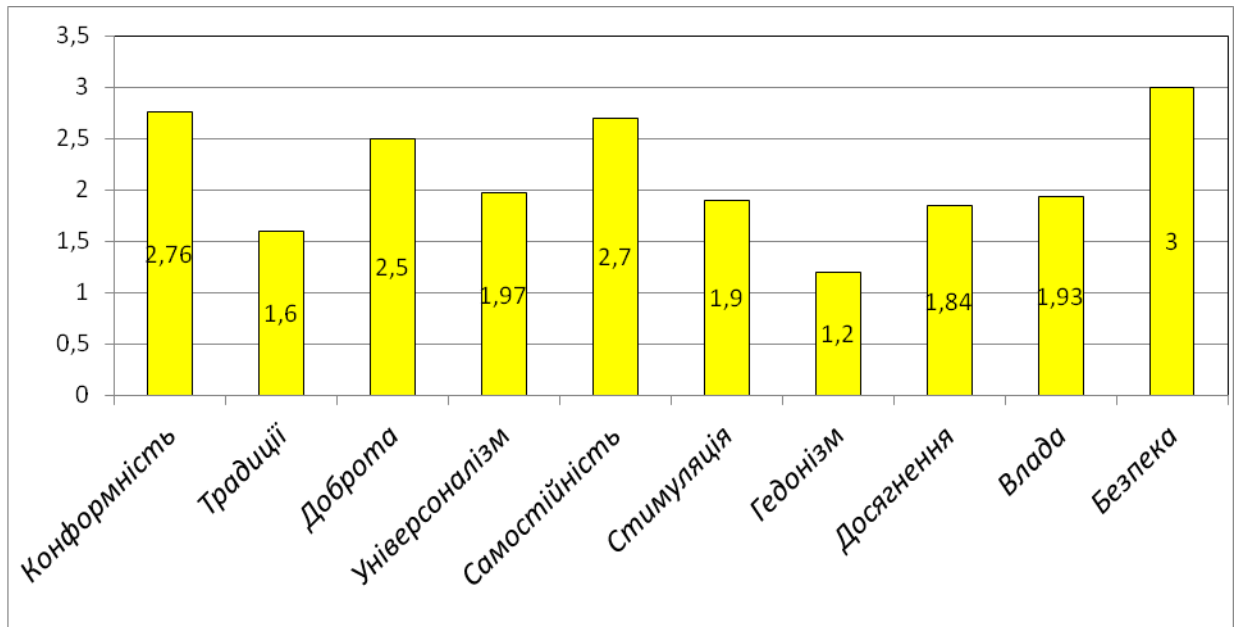

Рис.2.2 Середнє значення індивідуальних пріоритетів

Цінність «безпека», говорить про її найбільшу актуальність серед інших цінностей. Для таких осіб важлива не лише власна безпека вона важлива в цілому, це стосується національної безпеки, безпеки близьких людей. Ціллю цінності «конформізм» виступають обмеження дій, прагнень, що можуть порушити соціальні очікування норми та завдати шкоди іншим. Чим вищий рівень значущості цінності «самостійність», тим вище показники внутрішньої мотивації, переконань, цінності незалежності, саморегуляції та вмотивованості, внутрішньої рольової позиції в стосунках із іншими людьми.

Таблиця 2.1

**Результати дослідження мотиваційного типу цінностей
(за методикою Ш. Шварца)**

<i>№</i>	<i>Мотиваційний тип</i>	<i>Кількість опитаних 43</i>	<i>%</i>	<i>Риса особистості</i>
1	Самостійність, як самостійність в судженнях та вчинках	10	21	Винахідливий, рішучий, незалежний
2	Домінування, (влада) як соціальний статус та демонстрація престижу	7	15,8	Забезпечений, що займає лідерську позицію, що прагне багатства, престижу.
3	Стимуляція, як хвилювання та новизна	5	13,2	Люблячий пригоди, що йде на ризик, азарт
4	Конформізм, як недопущення дій і бажань що не відповідають соціальним очікуванням	5	11,8	Правильний, що дотримується дисципліни.
5	Безпека, як безпека та стабільність.	4	10,5	Миролюбний, що цінує стабільність, що турбується про безпеку
6	Універсалізм, як всезагальне благополуччя	4	10,5	Толерантний, справедливий, миролюбний.
7	Гедонізм, як прагнення до задоволення та насолоди	3	7,9	Розваги, люблячий побалувати себе
8	Доброзичливість, як турбота про близьких людей їхнє щастя та благополуччя	3	7,9	Турботливий, чуттєвий, чуйний, привітний.
9	Досягнення, як особистісний успіх	2	2,6	Прогресивний, здібний, читолубний, процвітаючий
10	Традиції, як відповідальність за існуючі звичаї ідеї	-	-	Скромний, релігійний, консервативний

В таблиці 2.1 представлені результати дослідження мотиваційного типу цінностей учасників нашого опитування. Більшість опитаних 21% мають мотиваційний тип «самостійність», як самостійність в судженнях та вчинках що виступає важливим показником сформованості особистості, та є складною інтегративною якістю особистості, що визначається умінням свідомо керувати своєю поведінкою, практичною діяльністю, відповідно до власних поглядів і переконань, долати перешкоди на шляху до реалізації обраної програми життєдіяльності. Метою цінності «самостійність» є свобода думки і дії. Самостійність думки пов'язана з розвитком власної інтелектуальної компетентності та її використання. Самостійність дій відображає здатність постановки та досягнення цілей. Чим вищий рівень значущості цінності «Самостійність», тим вище показники внутрішньої мотивації, переконань, цінності незалежності, саморегуляції та вмотивованості, внутрішньої рольової позиції в стосунках із іншими людьми.

«Влада» як мотиваційний тип особистості мають 15,8%, цінності влади відображаються у прагненні накопичувати матеріальні ресурси, гроші, займати керівні посади.

Мотиваційний тип «стимуляція» має 13,2 % опитаних, таким особам складно, змін, новизни. Біологічним підґрунтям є потреба бути у стані постійного збудження. Особливістю людини з мотиваційним типом «Стимуляція» є схильність ризикувати, пошук нових вражень. Такі люди схильні більше подорожувати, знайомитися з новими людьми. Стабільність, монотонність, відсутність нових знайомств є нестерпним для таких осіб.

Мотиваційний тип «конформізм» мають 11,8% осіб, для них важливо поводитися згідно соціальним стандартам та очікуванням, виконувати усі правила та вимоги навіть за можливості порушити їх. Велике значення для них мають такі риси як нормативність, ввічливість, моральність. Ціллю виступають обмеження дій, прагнень, що можуть порушити соціальні очікування норми та завдати шкоди іншим.

За результатами дослідження мотиваційний тип «безпека» мають 10,5 % осіб. Люди які надають перевагу безпеці прикладають максимальні зусилля, щоб уникнути ризикованих, загрозливих та нестабільних ситуацій. Для таких осіб важлива не лише власна безпека вона важлива в цілому, це стосується національної безпеки, безпеки близьких людей. Такі люди більш схильні до перфекціонізму у побуті та думках.

Мотиваційний тип «універсалізм» мають 10,5 % опитаних осіб, мотиваційною ціллю виступають толерантність, розуміння благополуччя природи і людей. Люди які цінують цінності універсалізму перш за все важливим є рівність та справедливість усіх. Такі люди в своїй більшості виступають активістами, борцями за справедливість, захищають інтереси незахищених верств населення.

Мотиваційний тип «гедонізм» мають 7,9% опитаних. Ціллю виступає насолода, чуттєве задоволення. Люди, що схильні до гедонізму гадають велике значення особистісному комфорту, якісному харчуванню, повноцінному відпочинку, доброму та здоровому сну. Розваги, відпочинок, гарно проведений вільний час має найважливіше значення для такої людини.

Мотиваційний тип «доброзичливість», мають 7,9% опитаних осіб. В основі доброзичливості лежить доброчинність, для таких людей важливо забезпечення добра найближчих людей. Такі люди цінують відповідальність, чесність, вірність вони намагаються буди підтримкою і опорою для людей яких вони поважають і люблять.

Мотиваційний тип «Досягнення», за результати дослідження мають 2,9% осіб. Метою є особистий успіх згідно компетентності в соціальних стандартах. Соціальне визнання є не менш важливим ніж досягнення. Такі люди є більш залежними від позитивної оцінки оточуючих. Всі дії спрямовані на саморозвиток та соціальне визнання. Успіх є основною ціллю у людей які надають перевагу цінностям досягнення.

Жоден з опитаних не обрав цінність «Традиції», скоріш за все це пов'язано з тим що людей які були опитані не є важливим, святкування релігійних свят, єдність поколіннями у родині. Бути скромних та тим, що не привертає до себе увагу не про них. Їм не завдають дискомфорту надмірна увага, до їхньої особистості.

Таблиця 2.2

Результати дослідження за методикою «Визначення толерантності до невизначеності (С.Баднера)»

Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
60,5	37,2	2,3

Результати показують представлені в таблиці 2.2, свідчать про те, що у більшості опитаних осіб (60,5%) високий рівень толерантності до невизначеності, менший відсоток в осіб з середнім рівнем толерантності до невизначеності (37,2%) ці показники означають що людина інтолерантна до невизначеності, це обумовлює підвищену тривожність по відношенню до ситуації в цілому, не має можливості побачити перспективи позитивні зміни, що посилює психологічне напруження. В зв'язку з високою напругою страх невизначеності не може бути переможений шляхом пошуку адаптивних стратегій. Опитані з високим і з середнім рівнем толерантності до невизначеності відчують нездатність контролювати своє життя та події в ній, з'являються складності в організації повсякденної діяльності, знижується можливість ставити значущі життєві цілі, здатність адаптуватися до ситуації невизначеності знижується. Найнижчий відсоток (2,3%) у осіб з низьким рівнем толерантності до невизначеності, це обумовлює позитивну динаміку адаптації людини до ситуації невизначеності, такі особи легше адаптуються в

кризових ситуаціях, в них вище стресостійкість, вміння опанувати себе і не залежно від обставин знаходити можливості залишатися в ресурсному стані. Такі особи швидше пристосовуються до нових умов, вони не чекають коли ситуація повернеться в звичне русло, а шукають нові можливості.

Таблиця 2.3

Розподіл випробуваних за основними джерелами толерантності до невизначеності (%)

Основні джерела інтолерантності до невизначеності	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Новизна	32,5	67,5	-
Складність	72	25,6	2,4
Нерозв'язність	16,3	76,7	7,0

Аналіз досліджень представлений в таблиці 2.3 свідчить про те, що опитані нами особи (учасники дослідження) живуть в очікуванні майбутньої загрози, за сучасних умов можна сказати, що очікування підтвердилися. За даними дослідження високі показники інтолерантності до нерозв'язності 76,7%, отже рівень нерозв'язності суб'єктивно оцінює можливість або неможливість вирішити проблему, суб'єктивна оцінка в даному випадку має негативні аспекти, що супроводжується негативними переживаннями, фрустрацією, тривожністю, тож рівень інтолерантності зростає. Інтollerантність до складності у 72%, цей показник говорить про те наскільки людина суб'єктивно оцінює рівень труднощів та екстремальності проблеми або ситуації. 67,5 % опитаних мають інтолерантність до новизни, це говорить про те що ситуація в якій знаходяться люди, для них нова, немає досвіду проживання подібної ситуації, також бракує досвіду для вирішення

проблем. Серед учасників дослідження, що мають середній рівень толерантності, більша частина зіштовхнулася не тільки з новою для них ситуацією, але ще й з її нерозв'язністю.

Таблиця 2.4

Порівняльний аналіз за типом цінностей та рівнем толерантності до невизначеності

<i>Тип цінностей</i>	<i>Результати учасників дослідження з високим рівнем толерантності до невизначеності</i>				<i>Результати учасників дослідження з середнім рівнем толерантності до невизначеності</i>			
	<i>Огляд цінностей</i>		<i>Профіль особистості</i>		<i>Огляд цінностей</i>		<i>Профіль особистості</i>	
	<i>Цінності з високою значущістю</i>	<i>Цінності з низькою значущістю</i>	<i>Цінності з високою значущістю</i>	<i>Цінності з низькою значущістю</i>	<i>Цінності з високою значущістю</i>	<i>Цінності з низькою значущістю</i>	<i>Цінності з високою значущістю</i>	<i>Цінності з низькою значущістю</i>
Конформізм	16	8	8	4	23,6	5,9	5,9	11,8
Традиції	-	28	4	44	-	53	-	35,4
Доброта	16	4	16	8	5,9	-	5,9	-
Універсалізм	8	4	4	-	-	-	-	-
Самостійність	16	8	24	-	41,2	-	41,3	-
Стимуляція	-	12	4	-	-	11,8	5,9	5,9
Гедонізм	4	-	8	4	5,9	-	-	5,9
Досягнення	4	8	-	-	5,9	17,6	23,6	5,9
Влада	12	28	16	36	-	11,8	11,8	35,4
Безпека	24	-	16	4	17,6	-	5,9	-

Вибір цінності «безпека» учасниками дослідження з високим рівнем толерантності до невизначеності (24%) цікавий перш за все тим, що за

думкою Ш.Шварца, існує один загальноприйнятий тип цінності «безпека» (а не два окремих для групового і індивідуального рівня). Це пов'язано з тим, що цінності які відносяться до колективної безпеки висловлює ціль безпеки і для особистості. Безпека, як цінність, це перш за все, збереження себе, своїх близьких, сім'ї, національна безпека.

Учасники дослідження с середнім рівнем толерантності до невизначеності, перш за все обрали цінність «самостійність», визначальна ціль цього типу цінностей (41,2%) складається в самостійності мислення і вибору способу дії в творчості і дослідницький активності. Самостійність як цінність похідна від потреби в самоконтролі і самоврядуванні, а також від необхідності в автономності і незалежності.

Різниця між групою в яку входять наші випробувані особи з високим рівнем толерантності до невизначеності і групою в яку входять учасники дослідження з середнім рівнем толерантності до невизначеності невелика. Безпека і самостійність як цінність в 1 групі (високий рівень толерантності до невизначеності) обрали 40% опитаних, а в 2 групі (середній рівень толерантності до невизначеності) 58,8% опитаних. Таким чином, саме самостійність як цінність, що визначає ціль такого типу цінностей, складається в самостійності мислення і вибору способів дій, в творчості та послідовній активності, саме це відрізняє групу з середнім рівнем толерантності до невизначеності це означає що у випробуваних осіб цієї групи вище рівень толерантності.

Об'єднує ці дві групи те що більша частина випробуваних осіб вказує на «традиції» і «владу». В групі з високим рівнем толерантності до невизначеності цінності: «влада» і «традиції» та при огляді цінностей і в профілю особистості заперечують відповідно 1 група (толрантність до невизначеності високий рівень «влада» має як цінність низьке значення у 36% опитаних осіб; а «традиції» - 44%); в групі 2 (толрантність до невизначеності має середній рівень) «влада» як цінність має низьке значення у 35,4 %, а «традиції також у 35,4%. Центральна ціль цього типу цінностей як

«влада» полягає в досягненні соціального статусу та престижу, контролю або домінуванню над людьми та засобами(авторитет, багатство, соціальна влада, збереження свого суспільного іміджу, суспільне визнання. Цінності «влади» і досягнення фокусуються на соціальній повазі, однак цінності «досягнення» (наприклад, успішний, амбіційний) підкреслюють активний прояв компетентності в безпосередній взаємодії, в той час як цінність «влади» (авторитет, багатство) підкреслюють досягнення або збереження домінантної позиції в рамках цілої соціальної системи. «Традиції» будь які соціальні групи виробляють свої символи та ритуали. Їх роль і функціонування визначаються досвідом групи і закріплюються в традиціях і звичаях. Традиційний спосіб поведінки стає символом групової солідарності, виживання. Традиції частіше за все приймають форми релігійних обрядів, вірувань і норм поведінки. Мотиваційна ціль даної цінності – повага, звичаїв і ідей, які існують в культурі (поваги традицій, смиренність, прийняття своєї участі, помірність) і слідування їм.

На рисунку 2.3 представлений огляд цінностей високої значущості осіб з високим рівнем толерантності до невизначеності.

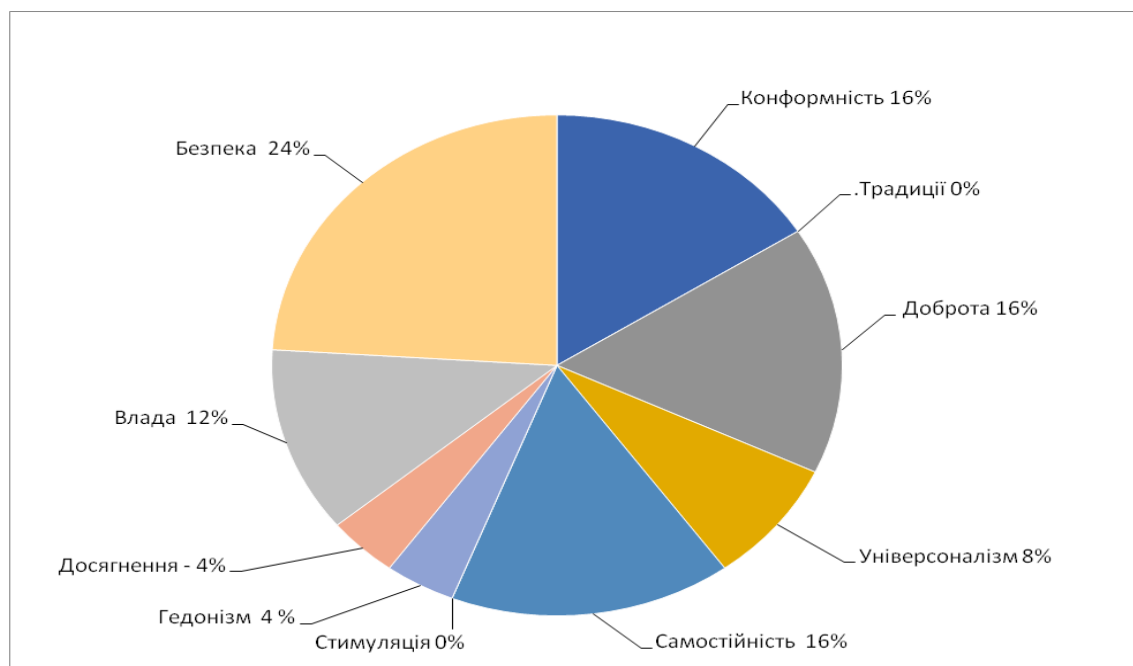

Рис. 2.3 цінності високої значущості осіб з високим рівнем толерантності до невизначеності

На представленому рисунку ми бачимо, що найбільший відсоток з представлених цінностей, особи з високим рівнем толерантності до невизначеності обрали цінність «безпека» 24%, як цінність, це перш за все, збереження себе, своїх близьких, сім'ї, національна безпека.

Середній показник у цінності «конформізм» 16% для людей, які цінують конформізм, важливо поводитися згідно з соціальними очікуваннями та стандартами, ціллю є обмеження дій, прагнень, що можуть зашкодити іншим, порушити соціальні очікування, норми. Цінність «добродія» обрали 16%, люди, які надають перевагу цінностям доброзичливості, найчастіше дбають про благополуччя, щастя та добробут найближчих їм людей – членів родини, друзів, співробітників, колег. Цінність «самостійність» обрали 16%, основною її метою є незалежність думок і дій, наявність вибору. Цінності цієї групи змушують людину діяти відповідно до власних суджень. Цінність «влада» 12%, відображаються у прагненні високого соціального статусу, накопичення матеріальних ресурсів, грошей, займання керівних посад. Низький показник «універсалізм» 8 %, «гедонізм» 4%, «досягнення» 4%.

Відхиляються такі цінності як «стимуляція» 0%, «традиції» 0%.

На рисунку 2.4 представлений огляд цінностей низької значущості осіб з високим рівнем толерантності до невизначеності.

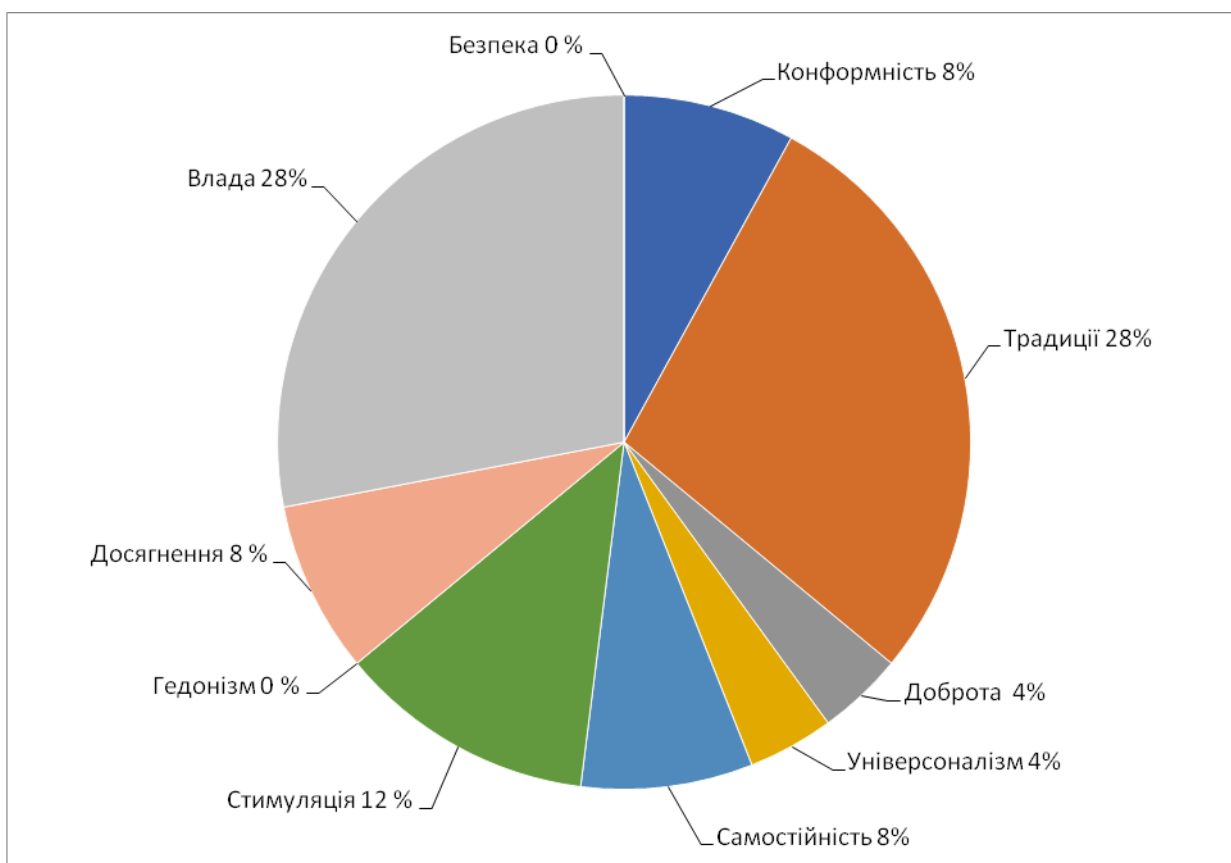

Рис. 2.4 цінності низької значущості у осіб з високим рівнем толерантності до невизначеності

Цінність «традиція», «влада», «стимуляція» відхиляється у більшості осіб з високим рівнем толерантності до невизначеності.

Середній показник цінностей що незначущі мають цінності «конформізм», «досягнення», «доброta», «універсaлізм».

Також ми можемо побачити, що для 100% опитаних, що мають високий рівень толерантності до невизначеності, «безпека» і «гедонізм» безперечно мають значення, ці цінності вони не відхиляють.

На Рис.2.5 представлений огляд цінностей високої значущості осіб з середнім рівнем толерантності до невизначеності .

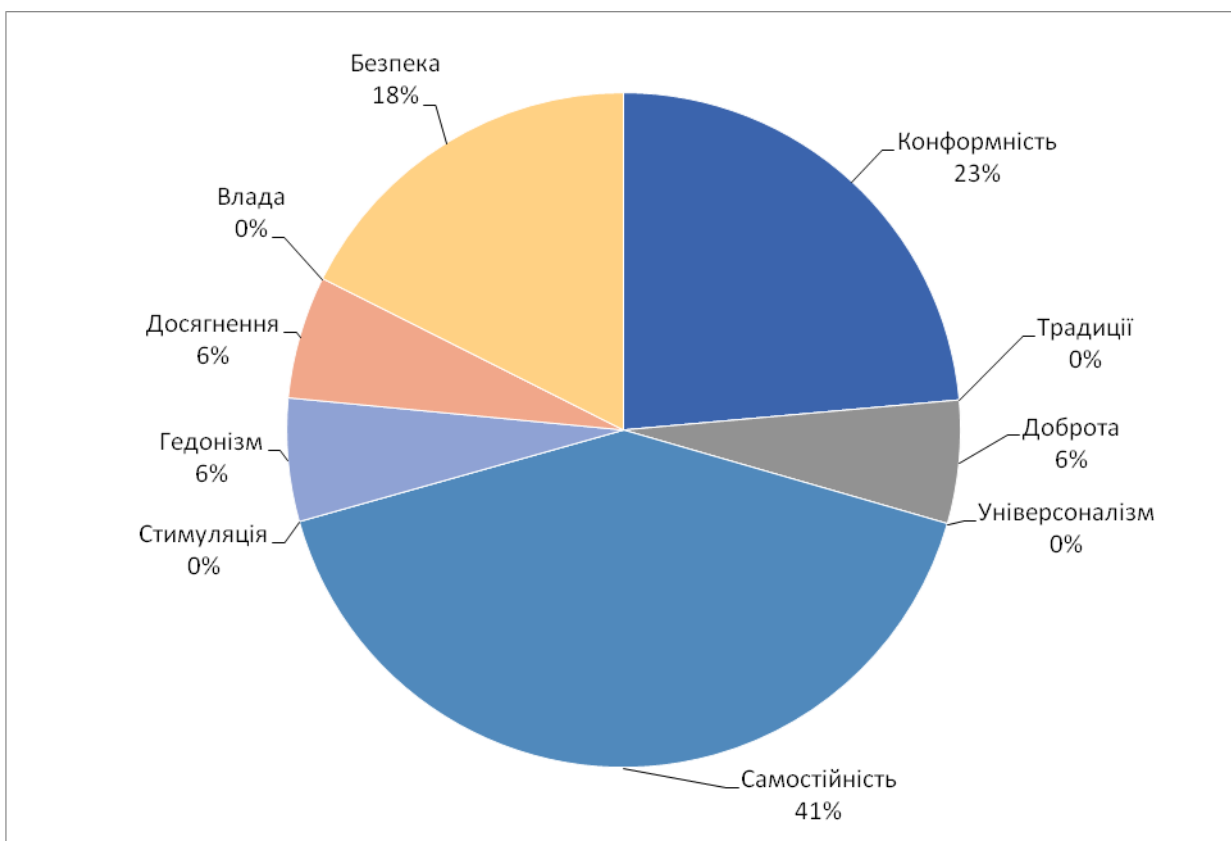

Рис. 2.5 цінності високої значущості осіб з середнім рівнем толерантності до невизначеності

Згідно отриманих нами результатів, ми бачимо, що цінність «самостійність», «конформізм», «безпека» мають найбільше значення для учасників нашого дослідження, що мають середній рівень толерантності до невизначеності.

Відхиляються такі цінності як «стимуляція», «традиції», «влада», «універсализм».

Середні показники мають такі цінності як «доброta», «гедонізм», «досягнення».

Огляд цінностей низької значущості осіб з середнім рівнем толерантності до невизначеності Рис.2.6.

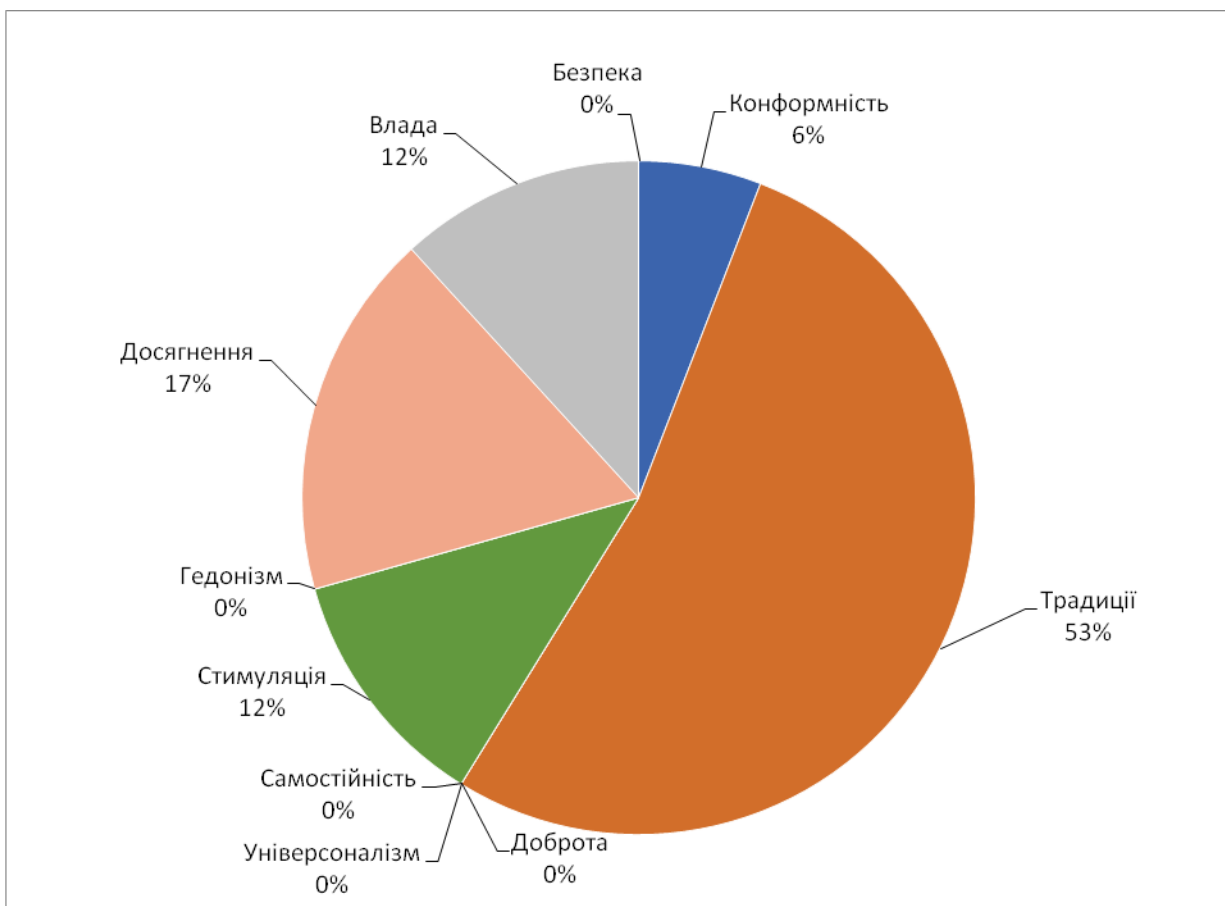

Рис. 2.6 цінності низької значущості осіб з різним рівнем толерантності до невизначеності

Учасники нашого дослідження, що мають середній рівень толерантності до невизначеності, відхиляють в своїй більшості цінність «традиції» 53%, «досягнення» 17%.

Середній показник серед опитаних «стимуляція», «влада», «конформізм».

Такі цінності як «безпека», «доброта», «універсалізм», «самостійність» не відхиляються опитаними.

Огляд і порівняння цінностей високої значущості осіб з високим і середнім рівнем толерантності до невизначеності представлено на рис. 2.7.

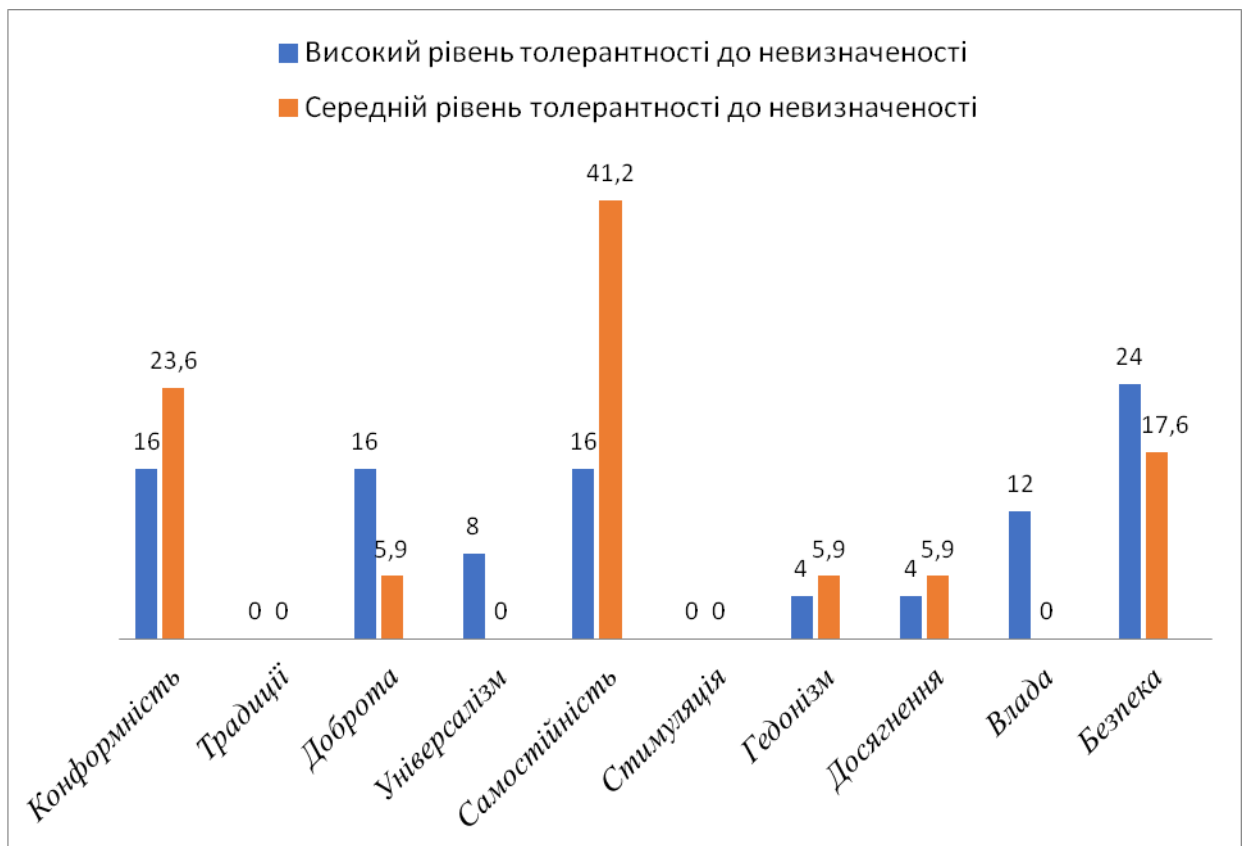

Рис. 2.7 порівняння цінностей високої значущості осіб з високим і середнім рівнем толерантності до невизначеності.

Як ми бачимо по графіку цінність «самостійність» в своїй більшості обрали особи з середнім рівнем толерантності до невизначеності 41%, у відмінності від осіб з високим рівнем 16%. Це пов'язано з тим що особи середнього рівня менш інтолерантні до невизначеності ніж особи з високим рівнем. Особи які надають перевагу цінностям самостійності мають прагнення незалежності від впливу соціального середовища, бажання самостійно нести відповідальність за власний вибір, усвідомлювати можливість керувати власним життям та власними рішеннями. Особи з середнім рівнем менш тривожні, за осіб з високим рівнем.

Високими показниками в обох групах опитаних виступає цінність «безпека», але в своїй більшості обрали цю цінність особи з високим рівнем толерантності до невизначеності 24%, які є по результатам нашого є

дослідження інтолератними до невизначеності. А отже це говорить про підвищену тривожність, не готовність до змін, втрату відчуття захищеності. Такі люди сприймають ситуації невизначеності як загрозу тому їм важливо почуватися в безпеці.

Менший відсоток 17,6 % цінність «безпека» обрали особи з середнім рівнем толерантності до невизначеності, це пов'язано з тим що вони менш інтолерантні до невизначеності ніж особи з високим рівнем. В них більше розвинуті регуляційні механізми сприйняття зовнішніх обставин, вони легше адаптуються до ситуації невизначеності, але цінність «безпека» для них залишається важливим фактором. Можливо такий високий відсоток обрання цінності безпеки обумовлений нестабільною ситуацією в країні, загрози життю, втрати безпеки економічної та фізичної.

Значущою серед опитаних осіб стала цінність «конформізм», 23,6% обрали особи з середнім рівнем толерантності до невизначеності, 16% особи з високим рівнем, це говорить що для обох груп важливо дотримання соціальних очікувань, норм поведінки, дотримання правил та обмеження дій прагнень, що можуть зашкодити іншим.

Цінність «досягнення» і «стимуляція» не обрали жодні з опитаних. Це пов'язано з тим що обидві групи є інтолерантними до невизначеності. Можливо в них відсутній образ майбутнього пов'язаний з зовнішніми стресовими обставинами, високий і середній рівень толерантності до невизначеності говорить про неготовність до змін, відсутність постановки цілей, монотонність, підвищену тривожність.

Огляд і порівняння цінностей низької значущості осіб з високим і середнім рівнем толерантності до невизначеності представлений на рисунку 2.8.

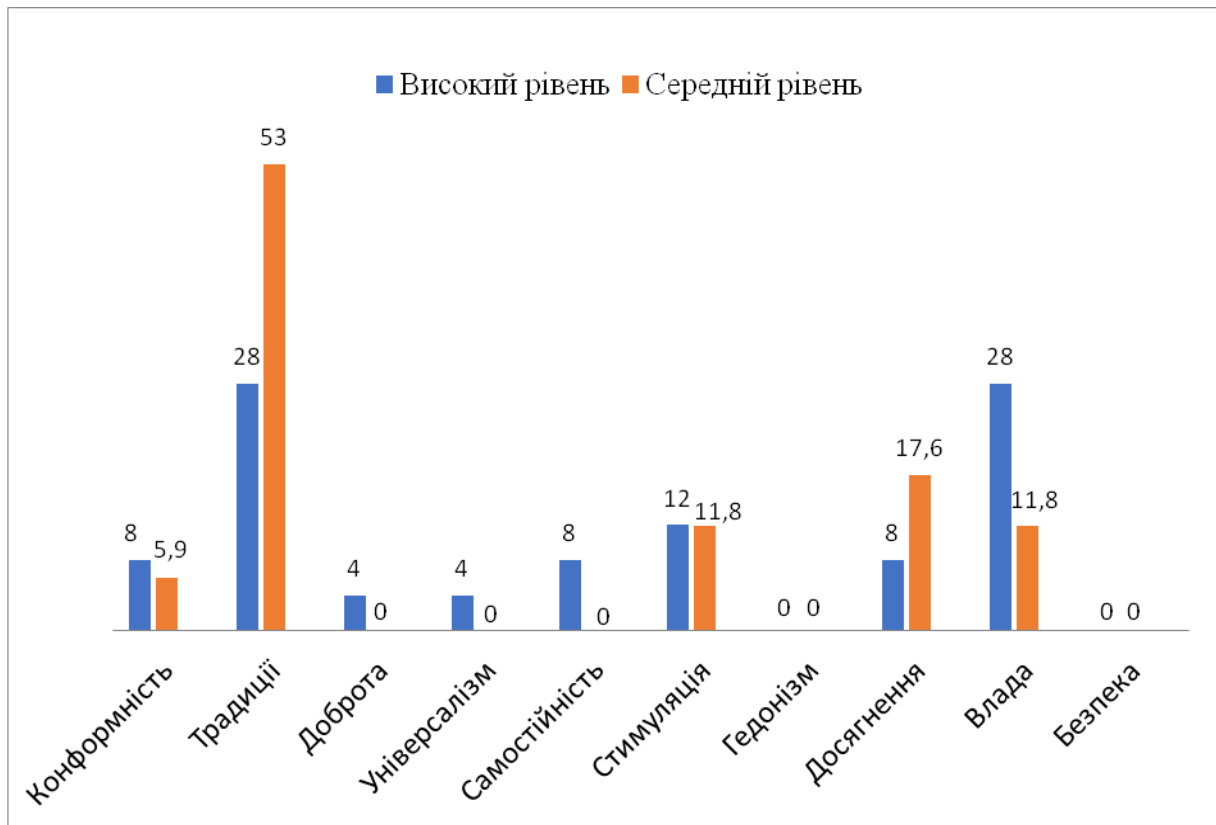

Рис. 2.8 порівняння цінностей низької значущості осіб з високим і середнім рівнем толерантності до невизначеності.

На рисунку 2.8 ми бачимо, що у своїй більшості 53 % опитаних, особи з середнім рівнем толерантності до невизначеності відхиляють цінність «традиції», трохи менший показник у осіб з високим рівнем 28%.

Отже, традиційний спосіб поведінки їм не притаманний, вони прагнуть від життя більше ніж мають зараз, відсутність єдиних цінностей та групової солідарності. Скоріш за все це пов'язано з національною культурою, в оточенні певної системи цінностей. Опитані особи проживають в цінностях індивідуалістичних а не колективістських, цінність «традиції» більш притаманна колективізму.

Цінність «влада» відхиляють 28% з високим і 11,8 % з середнім рівнем толерантності до невизначеності. Більш за все це пов'язано з тим що опитані особи проживають у демократичній країні, цінність «влада» більше притаманна особам які проживають в недемократичній країні, доступ до соціальних або матеріальних ресурсів мають лише ті, хто володіє більшою владою. У таких суспільствах «влада», постає як ціль та висока цінність.

Цінність «гедонізм» і «безпека» не відхилила жодна з опитаних осіб двох груп. Це говорить про те, що отримання задоволення від життя, гарний сон, їжа і т.ін., мають важливе значення, а почуття безпеки є невід'ємним фактом життя особистості.

Висновки до 2 розділу

Метою нашого дослідження було знайти схожість і різницю цінностей осіб з групи з високим рівнем толерантності до невизначеності і в осіб з групи з середнім рівнем толерантності до невизначеності. Ці дві групи схожі тим, що вони інтолерантні. У осіб з середнім рівнем показник інтолерантності нижче ніж у осіб з високим рівнем. Цінності високої значущості для осіб з середнім рівнем «самостійність», «конформізм» та «безпека», відхиляють вони такі цінності «стимуляція», «традиції», «влада». А в групі з високим рівнем толерантності до невизначеності, найбільше значущими є цінності «безпека», «конформізм» та «самостійність», а цінності які відхиляються, «традиції», «влада» та «стимуляція».

Толерантність до невизначеності у осіб з високим рівнем знижує «складність» проблемної ситуації з якою вони зіштовхнулися, а у осіб з середнім рівнем знижує «новизна» і «нерозв'язність» проблеми в ситуаціях невизначеності.

ВИСНОВКИ

Результати теоретичного аналізу та емпіричного дослідження дають підстави для наступних висновків:

1. Цінності це матеріальні, соціальні об'єкти, духовна діяльність людини та її результати, загально важливі для особистості, соціальної спільності, суспільства в цілому. Ціннісні орієнтації відокремлюють суттєво важливо для людини і не важливе, та стають важливим фактом що зумовлює мотиви і вчинки особистості.

Звичайний світ який був відносно безпечний, став таким, що несе загрозу, психіці людини, загальному стану комфорту самопочуття в цьому житті. Відсутність безпеки фізичної, економічної у зв'язку з війною в Україні, безперечно погіршила стан учасників нашого дослідження. Що виражається в погіршенні сну, нервозності, агресивності, відсутності або підвищенні апетиту, це говорить про те що учасники нашого дослідження нажалі знаходяться в стані довготривалого стресу.

2. Толерантність до невизначеності це особистісна риса, що визначає відношення індивіда до неоднозначності, до невизначених турбуючих ситуацій незалежно від емоційного знаку цієї невизначеності Рівень толерантності до невизначеності відображає здатність людини адаптуватися в кризових ситуаціях, пристосовуватися до умов які постійно змінюються. Особистість толерантна до невизначеності, розглядає будь яку невизначену ситуацію як можливість вибору, розвитку, отримання нового досвіду, не відчуває деструктивну тривогу в невизначених ситуаціях, здатна активно і продуктивно діяти в них. Якщо людина інтолерантна до невизначеності, це означає, що вона схильна сприймати незвичні та складні ситуації як ті що несуть загрозу, а не нові можливості. Нестача інформації або її двозначність приносять такій людині дискомфорт. Інтollerантні до невизначеності люди

краще себе відчують у звичній, знайомій обстановці та віддають перевагу чітким формулюванням, ясним цілям та простим завданням.. Особистість інтолерантна до невизначеності, має високий рівень тривожності, або навіть загрози її виникнення..

3. Ціннісні орієнтації виступають джерелом ресурсів для внутрішньої стабілізації та подолання стану фрустрації від непередбачуваності зовнішньої ситуації. Вони представляють собою основу регуляції життя і діяльності людини в умовах високої швидкості змін і невизначеності. Толерантність до невизначеності, грає велику роль в збереженні внутрішньої цілісності, в стабільності розвитку в ефективності взаємовідносин з навколишнім середовищем. Рівень толерантності до невизначеності відображає здатність людини адаптуватися в кризових ситуаціях, пристосовуватися до умов які постійно змінюються.

4. З 43 учасників дослідження, 25 осіб мають високий рівень толерантності до невизначеності, 17 осіб мають середній рівень. Низький рівень має лише одна людина, це говорить про те що вона толерантна до невизначеності, тобто вона легше адаптується до ситуації яка склалась в країні. Інтollerантність до невизначеності обумовлюється високим рівнем тривожності новизною та складністю обставин і ситуації в якій знаходяться учасники дослідження. Війна безперечно відобразилася на кожному з наших учасників дослідження. Найбільш значущими цінностями є «самостійність» і «безпека». Для учасників дослідження в яких високий рівень толерантності до невизначеності найбільше значення має цінність «безпека», джерелом що знижує толерантність до невизначеності постає «складність» ситуації та обставин з якими вони зіштовхнулись. Отже, збереження себе, своїх близьких, національна безпека ці всі фактори можемо співвіднести, з тим , що всі наші опитані особи проживають в Україні, в м. Києві та в м. Чернігові . На момент дослідження вони перебували за своїм місцем проживання, та знаходились в умовах військового конфлікту. Війна стала фактором згідно

якого у більшості опитаних нами учасників дослідження високий рівень толерантності до невизначеності, для яких цінність «безпека» стала основною значущою цінністю. Для учасників дослідження з середнім рівнем толерантності до невизначеності основною значущою цінністю постає «самостійність». Ця цінність обумовлює відкритість до змін, так як вона похідна від потреби в самоконтролі і самоврядуванні, а також від необхідності в автономії і незалежності. Цінність «самостійність» у більшості учасників обумовлюється, особистісною рисою, та відображає прагнення до незалежності не тільки особистої, а країни в цілому.

Основою зниження толерантності до невизначеності постає «новизна» і «нерозв'язність», що обумовлюється оцінкою можливістю, або неможливістю вирішити нову ситуацію, проблему з якою вони зіштовхнулися. Учасники дослідження мають негативні аспекти оцінки, що супроводжується стресом, переживаннями, тривожністю, втратою фізичної та економічної безпеки тож рівень інтолерантності зростає.

Об'єднує дві групи наших опитаних з високим і середнім рівнем толерантності до невизначеності те що вони відхиляють цінності «традиція» та «стимуляція». Відхилення цінності «традиції» і прийняття цінності «безпека» може говорити про внутрішній конфлікт, цей конфлікт може бути обумовлений війною, звичні традиції не виправдовуються теперішнім часом та кризовими обставинами. Роз'єднані фізично сім'ї, розлучення, загострення потреб виживання, є одними з причин відхилення цінності «традиції». Відхилення цінності «стимуляція» більшістю наших досліджуваних свідчить що вони не відкриті до змін. Цінність стимуляція в звичному прояві несе бажання нових вражень, бажання знаходитися в постійному стані збудження, знайомству з новими людьми. В нашому випадку можна сказати, що відхилення цінності «стимуляція» пов'язана з перенасиченням нашими учасниками негативних емоцій і перебуванням в стані хронічного стресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Асмолов А.Г. Психология Личности. Москва : МГУ, 1990. 367 с.
2. Бадью А. Философия и событие. Москва : Институт общегуманитарных исслед., 2013. 192 с
3. Баднер С. Методика определения толерантности к неопределенности. Психодиагностика толерантности личности. Смысл, 2008.
4. Алексеева В.Г. Ценностные ориентации как фактор жизнедеятельности и развития личности. *Психологический журнал*. 1984. Т. 5, № 5. С. 63-70.
5. Баева Л.В. Ценностные основания индивидуального бытия: опыт экзистенциальной аксиологии: монография. Москва: Прометей, 2003. 240 с.
6. Евдокимова Т.Г. Теоретико-методологические основания изучения ценностных ориентаций. *Научная электронная библиотека "КиберЛенинка"*. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoretiko-metodologicheskie-osnovaniya-izucheniya-tsennostnyh-orientatsiy/viewer> (дата звернення: 29.05.2022).
7. Журавлева Н.А. Динамика ценностных ориентаций молодежи в условиях социально-экономических изменений. *Психологический журнал*. 2006. Т. 27, № 1. С. 35-44.
8. Залесский Г.Е. Психологические вопросы формирования личности. Мысль, 1976. 32 с.
9. Здравомислов А.Г. Потребности. Интересы. Ценности. Политиздат, 1986.
10. Зотова Е. Ю. Современные исследования толерантности к неопределенности в зарубежной психологии. *Вестник НГУ*. 2009. Т. 3, № 1. С. 147–155.
11. Зинченко В. П. Толерантность к неопределенности: новость или психологическая традиция. *Вопросы психологии*. 2007. № 6. С. 3–20

12. Карандашев В. Н. . Методика Шварца для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство. Санкт-Петербург : Речь, 2004. 72 с.
13. Канеман Д. Принятие решений в неопределенности: правила предубеждения. Харьков : Гуманитарный центр, 2005.
14. Колосова И. Г. Влияние ценностных ориентаций на профессиональную социализацию студентов: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Курск, 2006. 26 с.
15. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва :Смысл, 2005. 352 с.
16. Леонтьев Д. А. Диагностика толерантности к неопределенности. Смысл, 2016. 60 с.
17. Леонов И. Н. Толерантность к неопределенности как психологический феномен: история становления конструкта. *Вестник Удмуртского университета. Серия «Философия. Психология. Педагогика»*. 2014. № 4. С. 43–52.
18. Михайлишин У.Б. Ціннісні орієнтації в структурі особистості. *Особистість суспільство закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання* : тези доп. Наук.- практ. конф. присвяч. пам'яті проф. С.П. Бочарової., м. Харків, 30 берез. 2017 р. / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 50-52.
19. Маслоу А. Г. Психология бытия. Москва :Рефл-бук, 1997. 304 с
20. Плотницкая М.Р. Толерантность к неопределенности как фактор формирования образа мира личности. *Вестник Камчат ГТУ*. 2014. № 28. С. 105–114
21. Психология человека от рождения до смерти. / за ред. А.А. Реан. Москва : Олма-пресс, 2002. 656 с.
22. Салихова А. Б. Реализуемость личностных ценностей при разном уровне толерантности к неопределенности. *Вестник Урмудского*

университета. Серия "Философия. Психология. Педагогика". 2020. № 2. С. 156–161

23. Соколова Е. Т. Клиническая психология утраты. 2015. 896 с.

24. Шаров А.С. Система ценностных ориентаций как психологический механизм регуляции жизнедеятельности человека: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Новосибирск, 2000. 41 с.

25. Ядов В. А. Соморегуляция прогнозирование социального поведения личности. Наука, 1997. 79 с.

26. Якобсон П. М. Психология чувств и мотивации. Воронеж : МПСИ, 1998.

27. Badner S. Intolerance for ambiguity as a personal variable. *Journal of Personality*. 1962. No. 30. P. 29–50.

28. Frenkel-Brunswick E. Intolerance of ambiguity as an emotional and perceptual personality variable. *Journal of Personality*. No. 18. P. 108–123.

29. Hallman R. J. The Necessary and Sufficient Conditions of Creativity. *J. C. Gowanetal*. 1967.

30. Schwartz S.H. Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1987. V. 53, P. 550-562.